

Личковська М.Р.

кандидат економічних наук,
в.о. доцента кафедри політичних наук
ДВНЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

ЯК УПРАВЛЯТИ ПОДАТКАМИ НА МАЛОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

«Немає нічого осудливого в тому, що справи ведуться таким чином, щоб можна було платити податків так мало, як це тільки можливо. Так роблять всі – і бідні, і багаті. І всі вони праві, оскільки ніхто не зобов'язаний платити суспільству більше, ніж тебе зобов'язує закон».

Лернед Хенд

Ці слова, що належать американському судді відомі багатьом українським платникам податків. Дійсно, бажання отримати прибуток є сутністю підприємницької діяльності, незалежно від того, якими способами підприємство досягає цього – розширенням свого бізнесу (пошук нових ринків збуту, збільшення обсягу продажу – екстенсивний шлях) або підвищенням його ефективності (скороченням витрат, збільшенням продуктивності праці, зменшенням кількості працівників – інтенсивний шлях).

При цьому недосконалість податкового законодавства на фоні посилення податкового тиску на підприємства-платники податків, спонукають останні ухилятися від сплати податків, що є злочином перед державою. Разом з тим, використання підприємствами можливих законних способів щодо мінімізації податків дають змогу протистояти фінансовим труднощам. Сьогодні мінімізація податків стає одним з найважливіших завдань фінансового управління підприємства в контексті управління фінансовими ресурсами та головною метою податкового менеджменту.

1. Загальні засади податкового менеджменту

Зростання значення економічних важелів управління прибутковістю діяльністю підприємства передбачає застосування оптимальних підходів до податкового планування та оцінки його ефективності. Однак на більшості підприємств податкове планування ототожнюється із застосуванням легальних методів зменшення податкового навантаження на підприємство під час формування так званого «податкового календаря» без врахувань сучасних методологічних підходів його оптимізації.

Між тим, вивчення сучасних методологічних засад податкового менеджменту, лише частиною якого є податкове планування, набуває особливої актуальності для кожного підприємства і на сам перед малого.

Одним з завдань податкового менеджменту є вибір найбільш раціональної податкової політики підприємства виходячи з встановлених законодавством ставок оподаткування та фінансових ресурсів підприємства. Для суб'єктів малого підприємництва це, насамперед передбачає здійснення вибору між загальною та спрощеною системами оподаткування та аналіз доцільності їх застосування.

У контексті цього можна зазначити, що податковий менеджмент не ставить за мету приховати зароблені гроші від оподаткування, адже приховування доходів вважається карним злочином та аморальним вчинком. Разом з тим, сплата податків не повинна бути «бездумною і максимальною».

Оптимізацію оподаткування у найширшому її розумінні визначають як *порівняння різних варіантів ділової активності та використання ресурсів з метою виявлення найнижчого рівня податкових зобов'язань, які виникають при цьому*. Оскільки податкова оптимізація ґрунтується на вивченні основних положень податкового законодавства, то постійні зміни, пов'язані з удосконаленням податкової політики спонукають до здійснення конкретних законних кроків для мінімізації податків. Оптимізація оподаткування, на наш погляд, повинна ґрунтуватись на загальних положеннях та принципах ефективного планування податкових наслідків діяльності підприємств, враховувати позицію фіскальних органів з питань оподаткування та перспективи змін системи оподаткування, а не лише на способах та схемах мінімізації податків.

Для проведення податкової оптимізації на вітчизняних підприємствах варто дотримуватись принципів:

- законності проведених операцій – способи оптимізації податків не повинні суперечити чинному податковому законодавству;
- обачності – оптимізація повинна ґрунтуватись на логічному використанні недоліків у законодавстві, а не на створенні штучних схем заниження податків;
- послідовності – обрані інструменти податкового планування повинні формувати схему оптимізації, притаманну конкретному підприємству, що ґрунтується на дотриманні його типових господарських операцій;
- поміркованості – отримання максимальної вигоди з мінімальними витратами за дотримання законності нарахування і сплати податків.
- ефективності – витрати на проведення заходів щодо оптимізації податкового планування не повинні перевищувати отриману економію від мінімізації оподаткування.

2. Варіанти (сценарії) поведінки підприємства у взаєминах з державою з податкових питань

Податковий менеджмент охоплює рівень управління податковими потоками на підприємствах. Його основним завданням є мінімізація (оптимізація) податків, які сплачуються конкретним підприємством на підставі ухвалення управлінських рішень. Кінцева **мета податкового менеджменту** – збільшити доходи (грошові потоки) підприємства за рахунок мінімізації і оптимізації податків.

Склад заходів податкового менеджменту залежить від форми податкової політики підприємства.

Податкова політика має відображати методику планування, обчислення і сплати податкових платежів, що застосовується суб'єктом господарювання і обирається власником на його розсуд, вона не обов'язково має оптимізаційний характер [2; с. 237].

Податкову політику можна визначити як систему проведених підприємством в галузі податкового обліку заходів, що виражає варіанти (сценарії) його поведінки у взаєминах з державою з питань обчислення та сплати податкових платежів.

В умовах складного і нестабільного законодавства керівництво підприємства може вибрати кілька варіантів (сценаріїв) поведінки в податкових взаєминах з державою:

1. **«Обережний»**. Керівництво підприємства не вступає в конфлікт із органами контролю з питань їхньої оцінки правомірності ведення податкового обліку. Дії підприємства виражаються в погодженні з будь-якими, у тому числі й не цілком відповідними законо-

давству фіскальними позиціями органів контролю щодо коректності ведення податкового обліку; за результатами податкових перевірок без оскарження сплачуються всі фінансові санкції.

2. **«Зважений»**. Керівництво підприємства вважає за можливе вступити в конфлікт із органами контролю щодо оцінки правомірності здійснення податкового обліку тільки у випадку впевненості в позитивному результаті. Податковий облік ґрунтується на дотриманні встановлених законодавством нормативно-правових актів і проаналізованих роз'яснень органів контролю, які певною мірою відповідають нормам податкового законодавства, за результатами перевірок органів контролю оскаржуються тільки не відповідні законодавству (на думку підприємства) значні суми фінансових санкцій.

3. **«Ризиковий»**. Керівництво підприємства готове вступити в конфлікт із органами контролю щодо оцінки правомірності податкового обліку незалежно від упевненості в успішному результаті вирішення конфліктної ситуації. В питаннях ведення податкового обліку підприємство орієнтується тільки на встановлені законодавством нормативні акти, ігнорує будь-якою мірою не відповідні законам роз'яснення органів контролю, оскаржує результати перевірок, які не відповідають законодавству.

Дії керівництва залежно від розглянутих варіантів поведінки можна проаналізувати на такому прикладі.

Як відомо, у Законі України «Про прибуток» не конкретизовані події та дати, після настання яких підприємство має право збільшувати балансову вартість відповідної групи основних фондів (ОФ).

Щодо цього питання був виданий лист ДПАУ від 21.04.2003 № 3859/6/15-1116, у якому зазначається, що ОФ 1-ї групи починають амортизувати з кварталу, наступного за введенням в експлуатацію, а ОФ 2-ї та 3-ї групи – з кварталу, наступного за оприбуткуванням.

Цю неврегульовану ситуацію керівництво підприємства може вирішити в такий спосіб:

1. **«Обережний»** варіант: підприємство збільшить балансову вартість групи ОФ після останньої події, між перерахуванням оплати й оприбуткуванням ОФ, оскільки вищенаведений лист ДПАУ не є узагальнюючим податковим роз'ясненням, а відповідних норм у Законі про прибуток немає.

2. **«Зважений»** варіант: підприємство скористається механізмом, викладеним у Листі ДПАУ й у випадку виникнення конфліктної ситуації посилатиметься на нього й на правило про конфлікт інтересів з пп. 4.4.1 Закону М 2181.

3. **«Ризиковий»** варіант: підприємство буде амортизувати ОФ після першої події, яка сталася раніше між оприбуткуванням ОФ й оплатою (у т.ч. й неотоварені передплати), і у випадку виникнення конфліктної ситуації підготується відстоювати правильність такої позиції в суді на підставі норм пп. 4.4.1 Закону № 2181 [11; с. 307].

3. Форми реалізації податкового менеджменту та фактори що на них впливають

Варіант (сценарій) поведінки підприємства у взаєминах з державою з податкових питань (податкова політика) впливає на вибір системи проведення у сфері податкового обліку заходів (податковий менеджмент підприємства). Можна виділити такі форми реалізації податкового менеджменту **розрахунок поточних податкових платежів, бюджетування податків, податкове планування**.

Розрахунок поточних податкових платежів – це система заходів, спрямована на обчислення фактичної суми податкових платежів, що підлягають сплаті підприємством у поточному звітному періоді.

Розрахунок поточних податкових платежів є обов'язковою формою реалізації податкового менеджменту підприємства, без якої неможливо його подальше функціонування, тому що несплата поточних податкових платежів призводить до ліквідації підприємства.

Разом з тим розрахунок поточних податкових платежів може бути і єдиною формою податкового менеджменту, а може застосовуватися поряд з іншими формами, зокрема з бюджетуванням податків і податковим плануванням.

Бюджетування податків можна охарактеризувати як систему заходів, спрямовану на визначення планової суми податкових платежів, яку має сплатити підприємство у майбутніх періодах.

Бюджетування податків є складовою системи бюджетування й передбачає складання податкового плану на майбутній період на основі показників оперативних і фінансових бюджетів підприємства. Відмінність розрахунку поточних податкових платежів і бюджетування податків як форм податкового менеджменту проявляється в тому, що перша з них спрямована на визначення фактичної суми податкових платежів за поточний період, а друга – на визначення прогнозованої суми на майбутні періоди. При цьому бюджетування податків ґрунтується на використанні показників бюджетів підприємства, а розрахунок поточних податкових платежів – ні.

Податкове планування можна визначити як систему заходів підприємства, спрямовану на максимальне використання можливостей чинного законодавства з метою законної оптимізації податкових платежів.

Податкове планування є найвищою формою податкового менеджменту підприємства, оскільки процес його здійснення передбачає використання спеціальних методів, які дають змогу оптимізувати податкові платежі законними способами. Податкове планування, так само як і бюджетування податків, ґрунтується на використанні показників бюджетів підприємства, однак ці форми податкового менеджменту розрізняються спрямованістю.

Метою податкового планування виступає процес оптимізації податкових платежів суб'єкта господарювання, **метою бюджетування податків** – процес планового розрахунку податкових платежів, який не передбачає їх оптимізацію. Між тим бюджетування податків може використовуватися разом із податковим плануванням щодо платежів, які з об'єктивних причин оптимізувати неможливо або недоцільно.

Податкове планування може застосовуватися разом з бюджетуванням податків і розрахунком поточних податкових платежів.

Як вже зазначалось, варіанти (сценарії) поведінки підприємства в податкових взаєминах з державою впливають на вибір системи заходів, що проводяться у сфері податкового обліку. Так, за «обережного» варіанта поведінки впровадження заходів податкового планування малоймовірно, оскільки механізм оптимізації оподаткування в деяких випадках сприймається органами контролю як ухилення від сплати податків і передбачає певні дії щодо відстоювання правомірності його застосування. Тому підприємства, що впроваджують таку податкову політику, як правило, обмежуються заходами розрахунку податкових поточних платежів, іноді й бюджетуванням.

За «зваженого» варіанта поведінки підприємство буде, як правило, використовувати тільки найбільш безпечні з погляду привернення уваги органів контролю варіанти оптимізації оподаткування, за «ризикованого» – будь-які законні варіанти.

Крім варіантів (сценаріїв) поведінки у взаєминах з державними органами на вибір форми реалізації податкового менеджменту впливають також інші фактори, зокрема, цільові установки керівництва стосовно форм управління податками, фінансовий стан, розмір податкових платежів підприємства тощо.

До того ж слід зауважити, що податковий менеджмент є специфічною підсистемою внутрішнього управління, на організацію якої впливає низка факторів, зокрема, такі:

- 1) більшість українських податкових реалій не є вітчизняним «винаходом» у зв'язку з недовгим періодом існування податкової системи. Автоматичне перенесення зарубіжних способів і прийомів у вітчизняну практику оподаткування підприємств без наукового обґрунтування не сприяє підвищенню ефективності податкового менеджменту;
 - 2) податкові реалії, які склалися, не сприяють стабільності підприємницької діяльності і, водночас, створюють велике поле діяльності для податкового менеджменту;
 - 3) парадокси української ділової культури зумовлюють протиріччя вітчизняного податкового менеджменту: з одного боку, метою бізнесу є отримання прибутку, а з іншого – підприємства витрачають багато зусиль для зменшення прибутку з метою мінімізації податкових витрат;
 - 4) офіційна статистика не відрізняється особливою достовірністю у зв'язку зі значною часткою тіньових операцій, які у ній не відображені;
 - 5) нестабільність податкового законодавства, часте коригування нормативно-правової бази;
 - 6) вільне трактування податкових законів у підзаконних актах, що нерідко призводить до зміни суті законів; велика кількість нормативних актів, які не пройшли реєстрації у Міністерстві юстиції України і не мають законної юридичної сили, але є обов'язковими до застосування з погляду податкових органів;
 - 7) відсутність чіткої системи забезпечення платника податків необхідною інформацією про зміни у податковому законодавстві, а також поясненнями з окремих питань щодо сплати податків;
 - 8) неточність формулювань законодавчо-нормативних актів, внаслідок чого на практиці трапляється їх різночитання;
 - 9) відсутність координації між окремими законами про податки, а також між податковими законами і законами, які регулюють окремі види діяльності;
 - 10) відсутність (або недостатня кількість) спеціалістів з питань оподаткування та недосконала організаційно-управлінська структура підприємства;
 - 11) недостатня увага керівництва суб'єкта підприємницької діяльності до питань функціонування податкового менеджменту, нерозуміння його суті та значення.
- Ці фактори впливають на податкову політику підприємства, і як наслідок, на заходи податкового менеджменту [4; с. 57].

4. Сутність та види податкового планування на підприємстві

Податкове планування на рівні підприємства – це вибір між різними варіантами здійснення фінансово-господарської діяльності і розміщення активів з метою досягнення максимально низького рівня податкових зобов'язань, які при цьому виникають.

Податкове планування за умови його правильної організації дає підприємству можливість:

- дотримуватися податкового законодавства шляхом правильності розрахунку податків, зборів та інших платежів податкового характеру;
- звести до мінімуму податкові зобов'язання;
- максимально збільшити прибуток;
- розробити структуру взаємовигідних угод із постачальниками і замовниками;
- ефективно керувати грошовими потоками;
- уникати штрафних санкцій.

Податкове планування доцільне завжди: і коли підприємство процвітає, і коли воно балансує на межі рентабельності або, що значно гірше, на межі банкрутства. За умови грамотного підходу покращення фінансового стану підприємства не буде пов'язане з податковими порушеннями.

Класифікація видів податкового планування

Податкове планування можуть здійснювати як *зромадяни* – суб'єкти підприємницької діяльності, так і *юридичні особи*. В останньому випадку особливості оптимізації оподаткування залежатимуть від того, до якої сфери діяльності належить підприємство (так звана галузева оптимізація має свої конкретні інструменти і методи, властиві конкретному виду діяльності, – виробниче підприємство, торгове, посередницьке, фінансово-кредитне тощо), а також від розмірів самого підприємства (маленьке, середнє, велике).

Залежно від організаційної структури суб'єкта підприємництва податкове планування може бути *індивідуальним* і *корпоративним*. Особливістю корпоративного податкового планування є можливість застосування гнучкої структури корпорації для перерозподілу прибутку між відповідними структурними одиницями, які входять до складу корпорації. Індивідуальне податкове планування реалізується суб'єктами підприємництва, які не мають корпоративної структури, і суб'єктами підприємництва, які здійснюють діяльність без утворення юридичної особи.

Залежно від характеру управлінських рішень податкове планування розподіляють на:

- *поточний податковий контроль* – заходи щоденного моніторингу зміни законодавчої бази;
- *контроль правильності обчислення і переліку податкових зобов'язань*, а також дослідження причин різних змін середньостатистичних показників підприємства;
- *поточне податкове планування* – заходи з поточної оптимізації оподаткування, складання типових схем господарських операцій і реалізації угод;
- *стратегічне податкове планування* (варіаційно-податковий аналіз) – складання прогнозів податкових зобов'язань підприємства, а також схем реалізації заходів щодо зниження податкового навантаження на підприємство.

Залежно від використовуваних інструментів податкове планування може базуватися на:

- *використанні податкових пільг* – повне або часткове звільнення суб'єктів підприємництва від сплати певних податків, пов'язане з певною діяльністю або виробництвом певної продукції;
- *використанні податкових лазівок* – окремих питань підприємницької діяльності, не врегульованих податковим законодавством;
- *використанні спеціально розроблених схем, оптимізації податкових платежів*, які звичайно і є основним інструментом податкового планування.

Податкове планування може базуватися і на прямих порушеннях податкового законодавства, але тоді воно не відповідатиме основним принципам, покладеним в основу цього планування.

І, нарешті, **залежно від дієвості суб'єктів** податкового планування стосовно використання можливих інструментів, воно поділяється на **пасивне і активне**. В основу *пасивного податкового планування* покладена *альтернативна оптимізація*. Така оптимізація можлива тоді, коли в податковому законодавстві існують дві і більше альтернативні норми, а доцільність застосування будь-якої з них вирішує фахівець підприємства або фізична особа – платник податків. Прикладом пасивного податкового планування може бути розв'язання питання стосовно доцільності переходу на спрощену систему оподаткування суб'єкта малого підприємництва. До *активного податкового планування* належать специфічні методи планування діяльності підприємства із застосуванням спеціально розроблених оптимізаційних схем.

Податкова схема діяльності кожного підприємства загалом, як і реалізації кожної окремої угоди зокрема, є індивідуальною і вимагає попереднього планування і розрахунків. Елементи податкового планування, навіть якщо воно спеціально не організується і не реа-

лізується, наявні в діяльності кожного підприємства і кожного підприємця. Людина, яка тільки-но стає на шлях підприємницької діяльності і вирішує, в якій формі цю діяльність здійснювати – бути підприємцем без утворення юридичної особи або реєструвати підприємство, – вже займається податковим плануванням, оскільки, прораховуючи витрати, пов'язані із придбанням патенту або реєстрацією підприємства, вона одночасно рахує і податки, які сплачуватиме в першому і в другому випадках.

5. Організація податкового планування.

Існує думка, що необхідність податкового планування і його обсяги у вирішальному ступені залежить від тягара податкового тиску на підприємство. За оцінками експертів, якщо податки складають більш половини видатків господарюючого суб'єкта, тоді податкове планування приймає глобальний характер й стає важливішим елементом усієї управлінської роботи в організації. Якщо податки не перевищують 15% загального доходу організації, то потреба у податковому плануванні мінімальна – за станом податкових платежів має змогу слідкувати сам підприємець або його бухгалтер. При рівні податкового гніту 20-35% у малих та середніх фірмах доцільна праця фахівця, а у великих – групи фахівців, орієнтованих виключно на контроль за податковими зобов'язаннями [3; с. 156-157].

Навряд чи можна погодитися з такими міркуваннями з декількох причин.

По-перше, податкове планування, якщо під ним розуміти планування з метою оптимізації податкових платежів, не може залежати від рівня податкового навантаження на підприємство. Якщо підприємство сприймає концепцію податкового планування, то його реалізація може здійснюватися за будь-якого, навіть найменшого, рівня податкового навантаження. При цьому мають застосовуватися всі можливі інструменти, форми і методи податкового планування; звичайно, підкреслимо, лише ті інструменти, форми і методи, які не порушують чинного законодавства.

По-друге, наявність на підприємстві спеціального структурного підрозділу, який здійснює податкове планування, його штат, можливість обслуговування в аудиторських і консалтингових фірмах залежатимуть не стільки від рівня податкового навантаження на підприємство, скільки від його фінансових можливостей.

Якщо у підприємства відсутні кошти на організацію служби податкового планування, то навіть при високому податковому навантаженні воно не зможе її організувати. Тому кожне підприємство, формуючи службу податкового планування, має виходити, *по-перше*, з того, які кошти воно може спрямувати на організацію такої діяльності, і, *по-друге*, чи зможуть ці витрати окупитися, а якщо окупляться, то за який час. Звичайно, на малих підприємствах, де, крім робітників, є лише керівник (директор) і бухгалтер, ні про яку спеціальну службу говорити не можна, а функції податкового планування повинні на себе взяти вони самостійно. На великих підприємствах, де, як структурні підрозділи, вже організована бухгалтерія і планово-фінансовий відділ, обов'язки щодо виконання таких функцій доцільно покласти на одного з працівників цього відділу або сформувати групу податкового планування.

Що стосується великих підприємницьких структур, то в їхній організаційній структурі потрібно формувати спеціальні відділи податкового планування.

До складу цих підрозділів (груп або відділів) доцільно включати:

- фінансистів, які розробляють схеми податкового планування і оцінюють їхню можливу ефективність;
- бухгалтерів – аналізують можливість відтворення таких схем у бухгалтерському обліку відповідно до норм чинного податкового законодавства і положень (стандартів) бухгалтерського обліку;

- юристів – готують необхідні документи для оформлення і виконання угод, а також аналізують схеми податкового планування з точки зору їх правової захищеності з урахуванням норм податків, фінансового, господарського, цивільного і міжнародного права.

Якщо відділ податкового планування на підприємстві не створюється, до реалізації окремих схем мінімізації податкових платежів доцільно залучати, крім керівника підприємства, юриста, бухгалтера і фахівця з податкового планування.

Кожен з учасників оптимізації податкових платежів виконує чітко визначені функції:

- **керівник підприємства** приймає рішення про доцільність певної діяльності або схеми, дає юристу і бухгалтеру розпорядження щодо фактичних умов реалізації і очікуваних результатів податкової оптимізації;
- **юрист** аналізує правові аспекти угоди і її відповідність законодавству, узгоджує особливості реалізації угоди з контрагентами;
- **бухгалтер** здійснює розрахунки фінансових параметрів, порядок їх відтворення в бухгалтерському обліку і податковій звітності, розрахунок податків, які потрібно сплатити;
- **фахівець із податкового планування** оцінює всю інформацію, що надійшла від керівника, юриста і бухгалтера, і дає висновок стосовно можливості й доцільності реалізації такої схеми (див. схему 1).

Схема 1

Рівні податкового планування

Податкове планування передбачає декілька рівнів, кожен з яких вимагає певних знань і навичок:

- **рівень перший** – вивчити податкові закони і навчитися своєчасно і правильно сплачувати податкові платежі. Для цього треба знати лише перелік усіх податків і зборів, їх об'єкти оподаткування, ставки, джерело і терміни сплати. Обчислити базу оподаткування, помножити її на ставку і віднести за рахунок відповідного джерела – це все, що треба зробити, щоб податок був нарахований. При ухваленні рішення про здійснення будь-якої господарської операції потрібно уважно вивчити законодавче поле і користуватися лише офіційними нормативними документами;

- *рівень другий* – навчитися оптимально сплачувати податкові платежі (планувати пропорційність прибутків і витрат в одному податковому періоді, уникати дебіторської заборгованості, тобто не платити зайвого), аналізувати фінансовий стан підприємства;
- *рівень третій* – навчитися платити мінімально, застосовуючи законні методи зменшення податкового тиску (див. схему 2).

Схема 2

Таким чином, ефективність податкового планування значно підвищується за умови правильної і цілеспрямованої організації, що передбачає формування колективу людей, які виконуватимуть цю роботу, розробку плану, цілей і завдань податкового планування, а також розробку і реалізацію схем мінімізації податкових платежів.

6. Процес податкового планування.

Процес податкового планування складається з декількох, пов'язаних між собою етапів. Ще до реєстрації організація повинна мати відповіді на загальні питання **стратегічного** характеру.

На першому етапі з'являється ідея об організації бізнесу, формуються цілі та задачі, також досягається ясність у питанні про можливість використання податкових пільг, що надаються чинним законодавством.

На другому етапі здійснюється вибір найбільш вигідного, з податкової точки зору, місця розташування виробництва та конторських приміщень організації, а також її філіалів, дочірніх компаній й керівних органів.

Вибір організаційно-правової форми бізнесу та визначення її співвідношення з виникаючим при цьому податковим режимом, як правило, здійснюється на третьому етапі.

Послідуючі етапи можна віднести до **поточного податкового планування**, яке повинне пронизувати всю систему управління господарюючого суб'єкта.

- формування, так званого, податкового поля організації з метою аналізу податкових пільг, на підставі чого складається план їх використання по вибраних податках;

- розробка (з урахуванням вже сформованого податкового поля) системи договірних відносин організації;
- складення журналу типових господарчих операцій для ведення фінансового та податкового обігу, аналіз різних податкових ситуацій;
- планування надійного податкового обліку та контролю за вірністю розрахунку й сплати податків.

Необхідність податкового планування у вирішальному ступені залежить від тягаря податкового гніту. Якщо податки складають більш половини видатків господарюючого суб'єкта, тоді податкове планування приймає глобальний характер й стає важливішим елементом усієї управлінської роботи в організації. За оцінками експертів, якщо податки не перевищують 15% загального доходу організації, то потреба у податковому плануванні мінімальна – за станом податкових платежів має змогу слідувати сам підприємець або його бухгалтер. При рівні податкового гніту 20-35% у малих та середніх фірмах доцільна праця фахівця, а у великих – групи фахівців, орієнтованих виключно на контроль за податковими зобов'язаннями. У цьому випадку нагляд за оподаткуванням слід здійснювати на рівні вищого керівництва. Любий проект не повинен впроваджуватись без попередньої експертизи фахівців, що працюють в галузі фінансового і податкового менеджменту.

Послідовність податкового планування можна представити умовно *вісьмома укрупненими кроками*.

1. Формування податкового поля. Відповідно до статусу організації, на підставі її статуту і законодавчих актів в області оподаткування визначається перелік податків, які підлягають сплаті до бюджету і до позабюджетних фондів. Складається таблиця, що характеризує податкове поле господарюючого суб'єкта, в якій кожен податок описується наступними основними показниками (параметрами): джерело платежу (стаття витрат); бухгалтерська проводка; база оподаткування; ставка податку; терміни сплати; пропорції перерахування до бюджетів різних рівнів; реквізити організації, на адресу яких робляться перерахування; пільги або особливі умови числення податків.

Після цього фахівці організації аналізують усі надані законодавством пільги по кожному з податків на предмет їх використання в практичній господарській діяльності і складають потім детальний план використання пільг по вибраних податках.

2. Згідно із статутом організації і на основі Цивільного кодексу формується система договірних стосунків – **договірне поле**. Плануються можливі форми угод: *оренда, підряд, купівля-продаж, відшкодувальне надання послуг і тому подібне*. Податкові наслідки кожної угоди мають бути оцінені вже до моменту підготовки документів, тобто до її ув'язнення.

3. Підбираються типові господарські операції, які належить виконувати організації.

4. Розробляються різні ситуації з урахуванням податкових, договірних і господарських напрацювань.

5. Найкращі варіанти оформляються у вигляді блоків бухгалтерських і/або податкових проводок.

6. З оптимальних блоків складається **журнал типових господарських операцій** – основа ведення фінансового і податкового обліку.

7. Оцінюється отримання максимального фінансового результату з урахуванням податкових ризиків (можливих штрафних санкцій), здійснюється найбільш раціональне з податкової точки зору розміщення активів і прибутку організації.

8. Визначаються альтернативні способи облікової політики організації.

Облікова політика – це вибрана організацією сукупність способів ведення бухгалтерського і податкового обліку. Документ, який затверджується в кожній організації наказом керівника, оскільки законодавство у ряді випадків надає йому можливість вибрати ті або

інші методи угруповання і оцінки чинників господарської діяльності, способи погашення вартості активів, методи визначення виручки і тому подібне (у більшості організацій є розбіжності облікової політики для ведення бухгалтерського обліку і для цілей оподаткування, тому складається, як правило, два відповідні документи про облікову політику).

При розробці облікової політики належить вирішити наступні завдання:

- зробити бухгалтерський облік прозорим і доступним для розуміння;
- створити систему податкового обліку;
- передбачити певні напрями зниження податків, що не суперечать чинному законодавству;
- створити таку організацію фінансової (бухгалтерською) служби, яка сприяла б своєчасному і чіткому рішенню завдань бухгалтерського обліку і оподаткування. Облікова політика має бути дієвим помічником, а не тим формальним документом, який щоб уникнути проблем необхідно представляти в податковий орган. При розробці облікової політики слід також зважати на специфіку діяльності організації.

Облікові прийоми, що формують оцінку активів, порядок визнання виручки від реалізації і списання витрат, мають прямий зв'язок з оподаткуванням організації, і її фінансовим положенням. За рахунок вибору тієї або іншої облікової методології (у дозволених законом межах) можна вибирати найбільш вигідний спосіб обліку. Тому визначення і грамотне застосування елементів облікової і податкової політики складає один з напрямів ефективного податкового планування.

Окремо слід розглянути ще два важливі кроки, це **договірна політика** і **внутрішній контроль**.

Договірна політика є важливим інструментом при управлінні податковими зобов'язаннями господарюючого суб'єкта. Шляхом використання особливостей законодавчого регулювання договірних стосунків (існування як обов'язкових, так і необов'язкових приписів закону) можна по-різному юридично оформляти господарську операцію, не змінюючи при цьому її економічного змісту.

Для цілей оподаткування найбільше значення мають наступні елементи договору: *вид договору, сторони, предмет, період дії договору, ціна договору, порядок і форми розрахунків за договором, порядок і умови передачі товару; права і обов'язки сторін за договором, порядок переходу прав і обов'язків за договором*.

Вибираючи елементи договору, що укладається, слід брати до уваги **принцип переважання змісту договору над його формою**.

При оформленні стосунків з найнятими робітниками можливе укладення *трудових договорів, договорів цивільно-правового характеру з фізичними особами і з особами, що є індивідуальними підприємцями*. **Оптимізація податків** досягається за рахунок використання передбаченої законодавством можливості не віднесення окремих видів виплат до об'єктів оподаткування або не увімкнення їх в податкову базу, а також за рахунок відмінності в податкових статусах різних осіб.

Посередницькі договори дозволяють змінити розмір податкових зобов'язань по податку на прибуток організацій; ПДВ – за рахунок відсутності подвійного оподаткування по ПДВ при здійсненні діяльності по реалізації товарів, придбаних у осіб, що не є платниками ПДВ. Крім того, застосування посередниками спеціальних податкових режимів дозволяє їм акумулювати значну масу прибутку і знижувати розміри податкових платежів в цілому по бізнесу.

Зміни у формі і порядку проведення розрахунків по договорах дозволять господарюючим суб'єктам добитися значного відстрочення сплати податків, уникати небезпек, пов'язаних з проведенням додаткових заходів податкового контролю за правильністю застосування ціни угоди, і тому подібне

Відмінність в податкових статусах індивідуального підприємця і організації навіть у рамках звичайної системи оподаткування дозволяє організувати таку схему ведення бізнесу, яка дозволяє максимально використовувати можливість переведення значної частини прибутку суб'єктові з нижчим рівнем оподаткування.

Ще одним з важливих чинників ефективності податкового планування є **первинний контроль**, який здійснюється на рівні працівників бухгалтерських і фінансових служб організації. Такий контроль передбачає достовірність обліку об'єктів оподаткувань, якісне складання податкових розрахунків, а також дотримання термінів сплати до бюджету податків і зборів.

До засадничих принципів технології внутрішнього податкового контролю можна віднести наступні:

- у рамках технології усі рішення по податках приймаються за допомогою певних процедур, що дозволяє виключити суб'єктивізм;
- усі податкові рішення вже зафіксовані на етапі впровадження технологій, і ніякий суб'єкт (включаючи керівника і головного бухгалтера) не може прийняти жодного рішення; при зміні ситуації податкове ув'язнення приймає група експертів (комісія);
- організація повинна позначити коло осіб, що мають право виконувати певні дії і процедури відносно податків;
- будь-яка фінансово-господарська операція повинна супроводжуватися письмовим документом певного зразка;
- для зменшення ризику виникнення податкової помилки максимально використовуються стандартизовані документи; при цьому жоден документ не повинен існувати в одному екземплярі: має бути хоч би ще одна його копія;
- повсякденному контролю підлягає обґрунтованість застосування податкових пільг до кожної угоди;
- усі бухгалтерські проводки і податкові розрахунки виробляються лише на основі таблиці типових господарських операцій (ситуацій); у первинних документах і бухгалтерських проводках робиться посилання на номер операції цієї таблиці;
- нетипова ситуація вимагає оформлення карти податкових рішень, яку заповнює тільки спеціальна експертна комісія з оподаткування.

Найбільш поширеними причинами податкових помилок, що виникають в практичній діяльності організацій, є:

- відсутність або неправильне оформлення (з позиції вимог податкового законодавства) первинних документів;
- помилки, обумовлені невірним тлумаченням чинного податкового законодавства;
- несвоєчасне реагування на зміни в податковому законодавстві, особливо в місцевому;
- невірні арифметичні розрахунки;
- несвоєчасне представлення звітної податкової документації;
- прострочення сплати податків [8, с. 41-43].

7. Оцінювання ефективності податкової політики підприємства

Аналіз результативності розробленої податкової стратегії слід здійснювати на комплексній основі. Для цього визначаються різні показники ефективності стратегій податкових платежів, які можна поділити на *загальні* та *часткові*. До *загальних* належать:

1. Збільшення або зменшення загальної суми податкових платежів підприємства в цілому за звітний період (наприклад, за звітний рік) у порівнянні із запланованим розміром.

2. Збільшення або зменшення загальної суми податкових платежів у порівнянні з попередніми роками (також у зіставленій базі).

3. Темпи зростання загального розміру податкових платежів підприємства за звітний рік (у відсотках).

4. Темпи зростання загального розміру податкових платежів підприємства за попередній рік (у відсотках).

5. Рівень оподаткування підприємства (Рп). Він визначається за формулою

$$\mathcal{D}_r = \frac{\Pi\Pi}{\Sigma_r}$$

де ПП – сума податкових платежів підприємства в цілому за певний період; Чп – чистий прибуток, отриманий підприємством за певний період.

6. Податкомісткість діяльності підприємства (Пм). Для її визначення може бути застосована формула

$$\mathcal{I}_i = \frac{\Pi\Pi}{\Pi}$$

де П – чистий прибуток, отриманий підприємством за певний період; ПП – сума податкових платежів підприємства в цілому за певний період.

7. Податкова квота підприємства (П):

$$\mathcal{I}_{\text{од}} = \frac{\Pi\Pi}{\Pi\Delta},$$

де ОД – загальний обсяг діяльності підприємства за відповідний період.

До часткових показників ефективності стратегії податкових платежів можна віднести такі:

1. Рівень оподаткування окремих господарчих операцій або укладених угод (Роп). Розрахунок проводиться за формулою

$$\mathcal{D}_{\Pi \text{ од}} = \frac{\Pi\Pi_{\Pi \text{ од}}}{\mathcal{I}_{\text{од}}},$$

де ППоп уг – сума податкових платежів після здійснення укладеної угоди; Пуг – прибуток, отриманий від здійснення укладеної угоди.

2. Рівень оподаткування окремих видів діяльності (Роп д). Для розрахунку використовується формула

$$\mathcal{D}_{\Pi \text{ д}} = \frac{\Pi\Pi_{\text{д}}}{\mathcal{I}_{\text{д}}},$$

де ППд – податкові платежі по виду діяльності, який аналізується; Пд – прибуток, отриманий від здійснення цього виду діяльності.

3. Рівень пільгового оподаткування підприємства (Рп)::

$$\mathcal{D}_{\Pi \text{ п}} = \frac{\mathcal{I}_{\Pi \text{ п}}}{\mathcal{I}},$$

де Пп оп – сума пільгових податків, сплачених підприємством за період, що аналізується; П – загальний чистий прибуток, отриманий підприємством за період, що аналізується. 4. Коефіцієнт оподаткування прибутку підприємства (Коп п):

$$\mathcal{E}_{\Pi \text{ п}} = \frac{\Pi\Pi}{\Pi},$$

де Ч – чистий прибуток підприємства, отриманий ним за відповідний період; ПП – сума податкових платежів, сплачених підприємством за відповідний період [6, с. 456-460].

За результатами проведеного аналізу робляться висновки відносно ефективності функціонування системи податкового планування за визначений період та виявляються резерви на майбутні періоди.

8. Оптимізація податків як засіб підвищення ефективності малого бізнесу

Високий рівень податкового навантаження потребує особливого підходу до управління податковими витратами підприємства, в основу якого покладено заходи з оптимізації податкових наслідків здійснення господарської діяльності. При цьому можуть використовуватися як законні, так і незаконні способи. Отже, насамперед, їх потрібно правильно класифікувати.

До *незаконних способів* відносять ухилення від сплати податків, *законні способи* фахівці характеризують по-різному (рис. 1).

Рис. 1. Способи зменшення податкових платежів підприємства

Так, представники органів ДПС, зазвичай розуміють під мінімізацією податків зменшення податків за допомогою використання «прогалин» та «лазівок» у законодавстві й негативно ставляться до суб'єктів господарювання, які використовують такий шлях мінімізації податків.

Наприклад, в наказі ДПАУ від 11.12.2006 № 766 визначено, що основними напрямками роботи органів ДПС під час здійснення аналізу діяльності суб'єктів господарювання, які мінімізують податкові зобов'язання при визначенні податку на прибуток, є:

- відбір суб'єктів господарювання, які мінімізують податкові зобов'язання;
- оперативне передання результатів здійсненого відбору всім визначеним підрозділам органів ДПС для відпрацювання наявної інформації про цих платників та вчинення дієвих заходів із запобігання мінімізації та ухилення від сплати податків;
- аналіз та систематизація наявної інформації із внутрішніх та зовнішніх джерел;
- формування інформаційно-аналітичної довідки на підставі аналізу податкової звітності, інформації із зовнішніх джерел, інформації щодо вчинених дій та встановлених фактів виявлених порушень за підприємствами, які мінімізують податкові зобов'язання;
- відбір платників податків, які підлягають обов'язковим плановим або позаплановим перевіркам з метою мінімізації безрезультативних перевірок;
- запобігання використанню різноманітних схем ухилення від оподаткування.

До підприємств, які мінімізують податкові зобов'язання, згідно з цим наказом відносять такі:

1. СПД, що мають від'ємне значення об'єкта оподаткування, – «збиткові».
2. СПД, що визначили нульове значення нарахованої суми податку на прибуток, крім платників, у яких р. 08 декларації з прибутку < 0 .
3. СПД, у яких податкове навантаження $< 1\%$ при тому, що $08 > 0$.
4. СПД з кількістю працівників до п'яти осіб, у яких співвідношення позитивного сальдо між сумою податкового зобов'язання та сумою податкового кредиту з ПДВ до обсягів операцій, що оподатковуються за 20-відсотковою ставкою за місяць, становить до 5% .
5. СПД з різною кількістю працівників, у яких розмір податкового зобов'язання дорівнює розміру податкового кредиту за місяць та розмір обсягу поставок за цей місяць більший за відповідну суму по кожній галузі окремо.

Отже, працівники органів ДПС на практиці прирівнюють заходи з мінімізації податкових платежів до ухилення від сплати податків, що є некоректним, оскільки поняття податкового планування й ухилення від сплати податків принципово відрізняються за критерієм законності, а саме: заходи, які здійснюються в межах чинного законодавства, не відносять до ухилення від сплати податків.

Тобто, до ухилення від сплати податків відносять протиправні дії зі зменшення податкових зобов'язань, які спричиняють у випадку виявлення відповідальність за порушення податкового законодавства.

На перевагу позиції представників органів ДПС, незалежні фахівці поняття мінімізації та оптимізації податків відносять до законних засобів зниження податкових платежів. При цьому критерієм розведення цих понять є спрямування заходів, і як наслідок, методи і способи, що в них використовуються.

Мінімізація податків передбачає використання пасивних заходів, а оптимізація податків – активні дії, спрямовані на максимальне використання всіх нюансів чинного законодавства з метою законної оптимізації податкових платежів. До таких дій відносять податкове планування.

Деякі способи ухилення від сплати податків представлено на рис. 2. Залежно від обставин здійсненні дії з ухилення від сплати податків переслідуються в адміністративному або кримінальному порядку, а заходи щодо законної оптимізації податків – ні.

Отже, податкове планування можна визначити як систему заходів підприємства, спрямовану на максимальне використання можливостей чинного законодавства з метою законної оптимізації його податкових платежів.

Ця діяльність платника податків спрямована не на порушення податкового законодавства, а тільки на законне використання всіх чинних пільг і особливостей податкового права на свою користь. Податкове планування означає сукупність планових дій, об'єднаних в єдину систему і спрямованих на максимальне врахування можливостей оптимізації податкових платежів у межах загального стратегічного планування підприємства.

Більшість авторів схилиються до думки, що кінцевою метою податкового планування є не мінімізація, а оптимізація податкових платежів і процес реалізації податкового планування слід здійснювати системно, з урахуванням впливу заходів з оптимізації податкових платежів на фінансовий стан.

Таким чином, можна сказати, що метою податкового планування на підприємствах є вибір такого шляху, за якого прибуток підприємства наближають до максимуму, а ризики діяльності в сфері оподаткування – до мінімуму.

Рис. 2. Способи ухилення від сплати податків

Тепер розглянемо основні методи оптимізації податків.

Оптимізація окремого податку може здійснюватися по наступних основних напрямках: **зміна місця і моменту виникнення податкового зобов'язання, а також його розміру.**

1. *Зміна місця виникнення податкових зобов'язань* досягається на основі використання таких методів, як:

- зміна місця державної реєстрації (місця проживання) організації;
- створення дочірньої (залежною) організації в місці, відмінному від місця реєстрації головної організації, для переведення частини операцій (активів, майна);
- зміна форми ведення бізнесу (заміна організації індивідуальним підприємцем або заміна самостійного ведення бізнесу спільним);
- створення відособлених підрозділів (філій та ін.) з наділом їх майном і переведенням в них частини операцій;

- зміна місця знаходження (реєстрації) майна.

Використання вказаних методів можливе тільки у тому випадку, якщо податковий режим в новому місці відрізняється від старого, хоч би по таких параметрах, як види сплачуваних податків, розміри податкових ставок по відповідних податках, види і порядок застосування податкових пільг і т. д.

У світовій практиці податкового планування широке поширення отримало використання методу оптимізації через реєстрацію посередницької компанії в так званих офшорних зонах, які надають податкові пільги організаціям, що фактично здійснюють діяльність за їх межами, замість сплати разових і періодичних платежів.

2. Зміна моменту виникнення податкових зобов'язань, як правило, досягається

- зміною положень облікової політики в частини моменту визнання доходу і визначення дати реалізації товарів (робіт, послуг), створення резервів;
- зміною положень договорів (вид договорів, порядок і форми розрахунків по них);
- перенесенням термінів сплати податків по підставах, передбаченим податковим законодавством (отримання в установленому порядку відстрочення, розстрочки, податкового кредиту, інвестиційного податкового кредиту).

Основні напрями зміни розміру податкового зобов'язання витікають з методики числення конкретного податку.

Відповідно, основні напрями роботи по зміні розміру податків включатимуть:

- зміна господарських операцій (стосунків) з метою виключення об'єктів оподаткування;
- зміна господарських операцій (стосунків) з метою зменшення податкової бази;
- створення можливостей для застосування знижених податкових ставок;
- зміна господарських операцій (стосунків) з метою збільшення розміру вживаних податкових вирахувань.

3. *Вибір методів оптимізації оподаткування.* Методи оптимізації оподаткування в сучасних умовах ведення бізнесу приведені в таблиці.

Методи, спрямовані на зменшення податкового навантаження			
без зміни структури сплачуваних податків		шляхом зміни структури сплачуваних податків	
Зменшення податкової бази	Маніпулювання цінами (у тому числі трансфертне ціноутворення). Маніпулювання витратами Зміна форми і умов договірних стосунків Формування відповідної облікової політики ((метод списання витрат, нарахування амортизації)	Скорочення переліку сплачуваних податків	Зміна організаційно-правової форми, зміна статусу юридичної особи на індивідуального підприємця Інші методи
Зменшення податкових ставок	Організація роздільного обліку реалізації товарів, оподатковуваних по різних ставках Створення умов для застосування зниженої ставки (регресивна шкала по ЕСН)	Використання спеціального податкового режиму	Спрощена система оподаткування Система оподаткування у вигляді єдиного податку на поставлений дохід для окремих видів діяльності Єдиний сільськогосподарський податок. Угода про розділ продукції.

Методи, спрямовані на зменшення податкового навантаження			
без зміни структури сплачуваних податків		шляхом зміни структури сплачуваних податків	
Використання пільг і податкових вирахувань	Використання, встановлених законом для цього платника податків пільг. Зміна діяльності для використання пільг і преференцій	Зміна місця реєстрації платника податків	Реєстрація в офшорній закордонній юрисдикції Реєстрація у внутрішній вільній економічній зоні
Зміна порядку і термінів сплати податків	Зміна договірних умов Створення і використання резервів. Зміна терміну сплати податку у відповідності ПКУ		Реєстрація в інших юрисдикціях з пільговою системою оподаткування

4. *Вибір режиму оподаткування.* Одним з напрямів оптимізації податкових платежів, як вже відзначалося вище, є вибір ще на стадії організації бізнесу режиму оподаткування: загального або спеціальних. Якщо перехід на єдиний податок на поставлений дохід є примусовим відповідно до Податкового кодексу України, то застосування спрощеної системи оподаткування – добровільним. Причому в останньому випадку важливо правильно вибрати об'єкт оподаткування : прибутки або прибутки за мінусом витрат.

Організаціям, що роблять послуги, як правило, вигідно об'єктом оподаткування вибирати «прибутки» із ставкою 6%, оскільки витрати у них зазвичай малі; для виробничих – «прибутки за мінусом витрат».

Також хочеться відмітити, що в спрощеній системі оподаткування з об'єктом обкладення «прибутки мінус витрати» законодавством передбачений дуже вигідний для платника податків порядок включення до складу витрат вартості основних засобів, у тому числі придбаних до переходу на спрощену систему. Перенесення вартості необоротних активів на вартість продукції за допомогою нарахування амортизації відбувається в значно коротші терміни, ніж при використанні стандартного податкового режиму. Відповідно на вказані суми зменшується об'єкт оподаткування (при застосуванні об'єкту обкладення «прибутки» ця перевага не має значення).

В той же час, не на користь варіанту «прибутки мінус витрати» діє правило гарантованої сплати мінімального податку незалежно від результату фінансово-господарської діяльності, що в деяких випадках помітно зменшує вигоду від використання цього варіанту.

Для кожного платника податків вибір системи оподаткування і обліку виключно індивідуальний. При цьому слід виходити не лише з оптимізації оподаткування і зниження витрат на ведення обліку, але і зважати на специфіку ведення господарської діяльності.

При загальному режимі оподаткування юридичні особи зобов'язані вести бухгалтерський облік по традиційній системі обліку; індивідуальні підприємці – книгу обліку прибутків і витрат.

Переваги загального режиму :

- можливість звільнення від сплати ПДВ при дотриманні критеріїв, встановлених НКУ;
- можливість застосування загального режиму оподаткування незалежно від показників виручки, вартості майна і інших показників;
- можливість використання незалежно від виду діяльності, виду товарів, що реалізуються, робіт, послуг;
- можливість зважати на специфіку діяльності, створення філій, представництв і інших відособлених підрозділів;

- скорочений об'єм бухгалтерської і статистичної звітності для малих підприємств;
- залежно від об'єму облікової інформації можливість вибору форм ведення обліку, у тому числі спрощених, для малих підприємств;
- можливість ведення обліку в звичних для бухгалтера формах упродовж усієї діяльності підприємства;
- ведення обліку в електронному вигляді в спеціалізованих бухгалтерських програмах, що значно полегшує ведення обліку і складання звітності.

Недоліки:

- високі витрати на ведення обліку (на відміну від спрощеного режиму оподаткування), великий об'єм податкової звітності;
- обов'язок вести податковий облік;
- можливість переходу на сплату єдиного податку на поставлений дохід по усіх або окремим видам діяльності, як наслідок, ведення роздільного обліку прибутків і витрат для різних систем оподаткування;
- збільшення собівартості продукції (робіт, послуг) за рахунок включення єдиного соціального податку.

При спрощеному режимі оподаткування ведуться книга обліку прибутків і витрат для юридичних осіб і індивідуальних підприємців і облік основних засобів.

Переваги спрощеного режиму:

- можливе зниження податкового навантаження;
- найменший об'єм податкової звітності і низькі витрати на її складання;
- найнижчі витрати на ведення обліку прибутків і витрат;
- відсутність обов'язку складати бухгалтерську звітність;
- можливе зниження собівартості продукції, робіт, послуг за рахунок відсутності податку на додану вартість, єдиного соціального податку;
- з 2004 р. – можливість поєднувати спрощений режим і сплату єдиного податку на отриманий дохід, що забезпечує ідентичність звільнень від сплати податків і скорочення витрат на їх розрахунок;
- система оптимальна для платників податків, що здійснюють реалізацію товарів, робіт, послуг для фізичних і юридичних осіб, що отримали звільнення від сплати ПДВ;
- скорочений об'єм статистичної звітності для малих підприємств.

Недоліки:

- відсутність права добровільно сплачувати ПДВ і, як наслідок, можлива втрата клієнтського списку або втрата бізнесу в цілому;
- необхідність відстежувати усі нововведення в податковому законодавстві, оскільки введення нового податку або зміна назви податку означає автоматичне включення як його платників, платників податків спрощеного режиму оподаткування;
- необхідність відстежувати дотримання показників по критеріях, що надають право застосовувати спрощений режим;
- можливість втрати права працювати по спрощеному режиму оподаткування і, як наслідок, можливий обов'язок доплати податку на прибуток, сплата штрафних санкцій, відновлення даних бухгалтерського обліку за увесь період застосування спрощеного режиму оподаткування, можлива додаткова здача податкової і бухгалтерської звітності;
- збільшення витрат на ведення обліку, якщо платник податків вирішить дублювати облік господарських операцій за правилами бухгалтерського обліку. Можлива поява обов'язку переходу на сплату єдиного податку на поставлений дохід по одному або деяким видам діяльності і, як наслідок, перехід на ведення роздільного обліку прибутків і витрат;
- неможливість відкривати філії і представництва, здійснювати діяльність і торгівлю товарами, забороненими платникам спрощеного режиму оподаткування.

Загальний режим оподаткування застосовується найчастіше. Деякі підприємства обгрунтовано вважають, що, з точки зору оптимізації оподаткування, цей режим для них найбільш прийнятний, для якихось він, навпаки, збільшує витрати не лише при сплаті податків, але і по веденню обліку. Проте, частина підприємств продовжує працювати по загальному режиму оподаткування. Як правило, це пов'язано з тим, що платники податків загальнозстановленої системи оподаткування є платниками податку на додану вартість. Економічні реалії такі, що багато партнерів (покупці товарів, робіт, послуг) малих підприємств і індивідуальних підприємців є платниками ПДВ, який у юридичних осіб враховується на рахунку 19 «ПДВ по придбаних цінностях». Якщо мале підприємство або індивідуальний підприємець перейде на спрощений режим оподаткування або стане платником єдиного податку на поставлений дохід, то, як наслідок, втратить частину сфери свого бізнесу.

Приклад. ТОВ «Дельта» є платником ПДВ. За податковий період виручка оподаткування від ведення господарської діяльності склала 236000 грн., у тому числі ПДВ – 36000 грн.

Варіант 1. За податковий період підприємство придбало у малого підприємства, яке є платником ПДВ, матеріали для використання в господарській діяльності на суму 11800 грн., у тому числі ПДВ – 1800 грн., а також товари для перепродажу на суму 118000 грн., у тому числі ПДВ – 18000 грн.

За підсумками податкового періоду ТОВ «Дельта» повинне сплатити до бюджету ПДВ в сумі 16200 грн. (36000 – 1800 – 18000).

Варіант 2. За податковий період підприємство придбало у малого підприємства, яке не є платником ПДВ, матеріали для використання в господарській діяльності на суму 11800 грн., а також товари для перепродажу на суму 18000 грн.

За підсумками податкового періоду ТОВ «Дельта» повинне сплатити до бюджету ПДВ в сумі 36000 грн. (36000 – 0).

Спеціальні податкові режими у вигляді спрощеної системи оподаткування або єдиного податку на поставлений дохід в основному вигідні тим платникам податків, покупцям робіт і послуг яких не є платниками ПДВ. Наприклад, реалізація товарів, робіт, послуг фізичним особам, а також юридичним особам (індивідуальним підприємцям), ПДВ, що не є платниками, або що отримало звільнення від сплати ПДВ.

Практика і розрахунки експертів показують, що якщо витрати, що враховуються при оподаткуванні, перевищують 75% від доходу, то для обліку прибутку оподаткування краще застосовувати звичайну схему оподаткування, інакше бажано використовувати спрощену систему. При застосуванні ж спрощеної системи оподаткування і виборі об'єкту оподаткування важливо орієнтуватися на долю витрат в загальній сумі прибутків : якщо витрати складатимуть менше 60%, то вигідніше як об'єкт оподаткування вибирати «прибутки» (ставка податку на прибутки – 6%), чим «прибутки за мінусом витрат» (ставка податку – 10%).

Більшість же організацій, що застосовують загальний режим оподаткування, оптимізують своє податкове навантаження, раціонально формуючи облікову і договірну політику підприємства.

В процесі формування елементів облікової політики організація має право вибору одного із законодавчо дозволених варіантів віддзеркалення господарських операцій, який згодом чинить вплив на величину податкових зобов'язань :

- метод визначення дати реалізації товарів (робіт, послуг);
- момент визнання прибутків і витрат по податку на прибуток організацій;
- формування собівартості продукції (робіт, послуг) для цілей оподаткування:
 - віднесення витрат до прямих і непрямих;
 - оцінка матеріально-виробничих запасів при вибутті;
 - порядок числення амортизації по основних засобах і їх списання;
 - створення резервних фондів.

Показником того, наскільки дієве використання облікової політики в цілях податкової оптимізації, являється величина ефекту «податкової економії», за рахунок якої досягається збільшення ресурсів, що залишаються у розпорядженні підприємства. Цей ефект виникає за рахунок безпосереднього зменшення величини стягуваних податків, а також за рахунок розподілу фінансових потоків в часі, коли першими слідують менші платежі, а останніми – великі суми податкових виплат.

На закінчення необхідно зупинитися на небезпеках, пов'язаних з податковим плануванням.

Іноді, при виборі способу мінімізації податкового тягаря, не повною мірою враховується той факт, що законними мають бути не лише формальна сторона операції і її документальне (договірне) оформлення, але і її зміст, мотиви, цілі і т. д. Часто дії платника податків, які він відносить до методів податкового планування, кваліфікуються саме як ухилення від сплати податків. Це не відповідає законодавству оформлення реальних господарських операцій, що надає їм іншу суть, переоформлення договорів і зміну їх зміст після фактичного виконання, виплата санкцій за неіснуючі договірні стосунки, неправильне віддзеркалення господарських операцій в бухгалтерському і податковому обліку, засноване не на суті самої операції. Наприклад, договір оренди оформляється як договір про спільну діяльність, трудовий договір – як договір підряду, договір на надання рекламних послуг – як договір на надання інформаційних послуг або спонсорської допомоги і т. д. Певні процесуальні труднощі в доведенні факту таких дій, справжніх цілей сторін, а отже, удаваного або фіктивного характеру таких угод не дають підстав для їх визнання законними.

По-друге, часто найбільший економічний ефект дають методи податкового планування, засновані на використанні при нарахуванні того або іншого податку пропусків в законах. Такий підхід до податкового планування закріплений в законодавстві. Так, відповідно до Податкового кодексу України усі неусувні сумніви, протиріччя і неясності актів законодавства про податки і збори тлумачаться на користь платника (платника зборів) податків. Але на практиці податкові органи зазвичай займають протилежну позицію і заповнюють пропуски в законодавстві різними відомчими документами. При цьому роз'яснення, конкретизуючи або навіть доповнюючи окремі положення нормативних актів, випускаються через дуже тривалий час після набуття чинності нових законодавчих норм, але поширюються на період з моменту їх набуття чинності. Тому якщо позиція платника податків розходиться з офіційно висловленою думкою податкових органів, незалежно від того, були такі дії здійснені до або після публікації відповідних роз'яснень або пунктів інструкцій, то він може захистити свої інтереси тільки в судовому порядку.

Прогнозувати ж рішення суду у кожному конкретному випадку, навіть з урахуванням презумпції невинності платника податків, практично неможливо. Крім того, платникові податків слід враховувати, що в Україні відсутнє прецедентне право, тому до внесення відповідних змін або доповнень до само податкового законодавства судові розгляди по однотипних податкових спорах вестимуться по кожному окремому випадку, і для отримання остаточного рішення платники податків вимушені проходити усі судові інстанції навіть за наявності судового прецеденту, апробованого в порядку нагляду найвищими судовими органами.

Проте, прецедентні рішення вищестоящих судових органів не носять нормативного характеру і не є обов'язковими для виконання усіма суддями, на практиці суди нижчестоящих інстанцій в більшості випадків керуються ними при ухваленні рішень в аналогічних ситуаціях.

Говорячи про небезпеки, що підстерігають платників податків при плануванні податкових платежів, слід зазначити, що прагнення до їх мінімізації може привести до істотного зниження рівня правової захищеності в його стосунках з контрагентами і/або працівниками.

Мінфіну України слід було б прописати в законодавстві критерії, які дозволили б розрізнити податкову оптимізацію (планування) і ухилення від сплати податку.

Тестові та практичні завдання

Тестові завдання:

1. Якщо по особовому рахунку платника нарахована сума податку перевищує фактично сплачену суму, то результатом розрахунку сальдо буде:

- а) недоплата (недоїмка);
- б) переплата.

2. У разі наявності недоплати (недоїмки) з бюджетних платежів по особовому рахунку платника в автоматичному режимі нараховується:

- а) пеня;
- б) фінансові санкції;
- в) пеня і фінансові санкції.

3. Якщо підприємство зареєстровано як платник податку на прибуток всередині податкового періоду, то перший звітний податковий період розпочинається:

- а) з дати, на яку припадає початок такого обліку, і закінчується останнім календарним днем наступного податкового періоду;
- б) з дати, на яку припадає початок такого обліку, і закінчується останнім календарним днем поточного року;
- в) дати, на яку припадає початок такого обліку, і закінчується останнім календарним днем такого податкового періоду;
- г) з першого календарного дня податкового періоду, який настає після періоду реєстрації підприємства в податковій інспекції, і закінчується останнім календарним днем такого податкового періоду.

4. Якщо підприємство – платник податку на прибуток ліквідується, то останнім податковим періодом вважається:

- а) період з першого календарного дня податкового періоду по останній календарний день податкового періоду, що передуює періоду, в якому здійснюється ліквідація;
- б) період з початку календарного року по дату ліквідації;
- в) період, за який вже була надана остання декларація;
- г) період підприємство встановлює самостійно.

5. Датою отримання доходів, які враховуються для визначення об'єкта оподаткування податком на прибуток, є

- а) звітний період, в якому такі доходи утворилися, незалежно від фактичного надходження коштів;
- б) дата отримання передоплати;
- в) дата надходження коштів від покупців за відвантаженою їм продукцією, товари;
- г) дата укладання договору на поставку продукції, товарів.

6. В якому випадку суми отриманої поворотної фінансової допомоги включаються до складу доходів з метою визначення об'єкта оподаткування прибутком?

- а) якщо її суми отримані від засновника і повертаються не пізніше 365 календарних днів з дня її отримання;
- б) якщо її суми залишаються неповерненими на кінець звітного періоду, в якому вони отримані від осіб, що не є платниками податку на прибуток;

- в) якщо отримана від платника податку його відокремленими підрозділами, що не мають статусу юридичної особи;
- г) такі випадки не передбачені законодавством.

7. У податковому обліку до складу собівартості виготовлених і реалізованих товарів не включаються суми:

- а) амортизації виробничих основних засобів, безпосередньо пов'язаних з виробництвом товарів;
- б) витрат на збут;
- в) змінних загальновиробничих витрат;
- г) вартість придбаних послуг, прямо пов'язаних з виробництвом товарів.

8. З яких видів доходів громадян податок не утримується?

- а) сум компенсації втрати частини заробітної плати в зв'язку з порушенням термінів її виплати;
- б) сум одноразових заохочень за виконання важливих виробничих завдань;
- в) сум вихідної допомоги, передбаченої чинним законодавством;
- г) суми дивідендів, що нараховані на користь платника податку у вигляді акцій, емітованих юридичною особою – резидентом, яка нараховує такі дивіденди.

9. Які з перерахованих сум не оподатковуються податком на доходи фізичних осіб?

- а) нарахований (виплачений) дохід як заробітна плата платнику відповідно до умов трудового договору (контракту);
- б) нараховані (виплачені) суми винагороди та інших виплат відповідно до умов цивільно-правового договору;
- в) кошти, отримані платником на відрядження або під звіт;
- г) доходи, отримані платником як додаткове благо.

10. Що таке податкова знижка для фізичних осіб не суб'єктів господарювання?

- а) термін на який надається відстрочка у сплаті податку з доходів фізичних осіб;
- б) сума витрат фізичної особи за звітний місяць, на яку дозволено зменшити його оподатковуваний дохід за цей період;
- в) сума, на яку може бути збільшений дохід фізичної особи у звітному періоді без обкладання його податком;
- г) сума витрат фізичної особи – резидента за звітний рік, на яку дозволено зменшити його річний оподатковуваний дохід за наслідками такого звітного року.

11. Фізичні особи – підприємці на загальній системі оподаткування подають декларацію у строки, передбачені для:

- а) місячного звітного періоду;
- б) квартального звітного періоду;
- в) річного звітного періоду;
- г) в залежності від обсягу отриманих доходів обирають один із зазначених вище.

12. Платником податку на додану вартість є:

- а) фізична особа, обсяг доходів якої перевищив 300000 грн. за останніх 12 місяців;
- б) юридична особа, обсяг доходів якої перевищив 300000 грн. за останніх 12 місяців;
- в) суб'єкти підприємницької діяльності, обсяг доходів яких перевищив 300000 н.м.д.г. за останніх 12 місяців.

13. За які з перерахованих транспортних засобів не сплачується збір за першу реєстрацію транспортного засобу?

- а) нові імпортовані транспортні засоби;
- б) імпортовані транспортні засоби, що були в експлуатації;
- в) нові вироблені в Україні транспортні засоби;
- г) транспортні засоби, які використовувались в Україні і на які переходить право власності іншій особі.

14. Які з зазначених транспортних засобів не є об'єктом оподаткування збором за першу реєстрацію транспортного засобу?

- а) судна, зареєстровані в Державному судновому реєстрі України або в Судновій книзі України;
- б) транспортні засоби, придбані для використання на заводах, складах, у портах та аеропортах для перевезення вантажів на короткі відстані;
- в) імпортовані транспортні засоби, що були в експлуатації;
- г) літаки, зареєстровані в Державному реєстрі цивільних (або державних) повітряних суден України.

15. Коли виникають зобов'язання зі сплати земельного податку?

- а) з місяця, наступного за місяцем, в якому виникло право власності або право користування землею;
- б) з місяця, в якому виникло право власності або право користування землею;
- в) з дня виникнення права власності або права користування землею;
- г) з кварталу, наступного за кварталом, в якому виникло право власності або право користування землею;

16. Пільги зі сплати податку на землю надані:

- а) суб'єктам малого підприємництва – платникам єдиного податку;
- б) за землі, надані підприємствам промисловості, за межами населених пунктів;
- в) за земельні ділянки сільськогосподарського призначення;
- г) закладам освіти, охорони здоров'я, які повністю фінансуються за рахунок державного чи місцевого бюджету.

17. Підприємства, які мають пільги з податку на землю і використовують земельні ділянки (або споруди на цих ділянках) в комерційних цілях:

- а) сплачують податок за такі ділянки у встановлених розмірах на загальних умовах;
- б) сплачують податок без врахування пільг за всі земельні ділянки, на які мають відповідні первинні документи на загальних умовах;
- в) не сплачують податок, якщо в комерційних цілях використовується до 25% земельних ділянок, на які суб'єкт має право власності чи користування;
- г) не сплачують, якщо матимуть відповідне рішення відділу земельних ресурсів місцевих органів виконавчої влади.

18. Збір на розвиток виноградарства, садівництва та хмелярства сплачують:

- а) суб'єкти підприємницької діяльності недержавної форми власності, що виробляють і реалізують алкогольні напої та пиво;
- б) виробники всіх форм власності і підпорядкованості алкогольних напоїв та пива;
- в) оптові продавці алкогольних напоїв та пива;
- г) суб'єкти підприємницької діяльності всіх форм власності і підпорядкованості, що здійснюють реалізацію через оптово-роздрібну торгову мережу алкогольних напоїв та пива.

19. Якщо виробник алкогольних напоїв (або пива) здійснює реалізацію цієї продукції через свій фірмовий магазин, збір на розвиток виноградарства, садівництва та хмелярства:

- а) не нараховується;
- б) нараховується виходячи з суми всього обсягу виготовленої продукції за період;
- в) нараховується тільки виходячи з обсягів продажу своєї продукції через свою фірмову торгову мережу;
- г) рішення про нарахування чи не нарахування приймається самостійно підприємством.

20. Сплата збору за провадження торговельної діяльності з придбанням «звичайного» торгового патенту здійснюється:

- а) щомісяця не пізніше 15 числа місяця, що передує звітному місяцю;
- б) щомісяця не пізніше 20 числа місяця, що передує звітному місяцю;
- в) не пізніше як за 1 календарний день до початку провадження такої діяльності;
- г) щоквартально не пізніше 15 числа місяця, що передує звітному кварталу.

21. Яку максимальну кількість найманих працівників може мати приватний підприємець – платник єдиного податку групи 2?

- а) до 10 осіб з урахуванням членів сім'ї;
- б) до 10 осіб без урахування членів сім'ї;
- в) до 20 осіб з урахуванням членів сім'ї;
- г) обмежень немає.

22. Якщо підприємець здійснює одночасно декілька видів підприємницької діяльності, то єдиний податок сплачується:

- а) за кожний вид діяльності відповідно до встановлених для них ставок;
- б) за середньою ставкою, обчисленою за ставками окремих видів діяльності;
- в) за найменшою ставкою, що кратна кількості видів діяльності;
- г) за найбільшою ставкою.

23. Які податки і збори доведеться обов'язково заплатити приватним підприємцям, крім єдиного податку?

- а) податок на доходи фізичних осіб в частині своїх власних (підприємницьких) доходів;
- б) податок на доходи фізичних осіб, які перебувають у трудових відносинах з платником єдиного податку;
- в) збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності;
- г) збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства.

24. Які з груп платників єдиного податку сплачують його за фіксованими ставками (тобто за ставками, які не залежать від доходу)?

- а) тільки платники групи 1;
- б) тільки платники групи 2;
- в) платники груп 1 і 2;
- г) платники груп 1 і 2, а також груп 3 і 5, якщо вони не є платниками ПДВ.

25. Від сплати яких податків і зборів звільнені платники єдиного податку ?

- а) ПДВ при імпорті товарів;
- б) збору за спеціальне використання води;

- в) збору за провадження деяких видів підприємницької діяльності;
- г) збору за першу реєстрацію транспортних засобів.

26. Повернення зі спрощеної системи оподаткування на звичайну може бути здійснене ...

- а) з початку календарного року, наступного за звітним періодом, в якому прийнято рішення (подано заяву) про відмову від спрощеної системи оподаткування;
- б) з початку календарного місяця, наступного за місяцем, в якому прийнято рішення про відмову від спрощеної системи оподаткування;
- в) з першого числа місяця, наступного за звітним кварталом, в якому прийнято рішення (подано заяву) щодо відмови від спрощеної системи оподаткування;
- г) з наступного дня після прийняття рішення про відмову від спрощеної системи оподаткування.

27. Перехід на спрощену систему оподаткування для юридичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності можливий...

- а) тільки з початку календарного року (1 січня);
- б) двічі на рік – з 1 січня або 1 липня;
- в) з будь-якого податкового періоду (1 січня, 1 квітня, 1 липня, 1 жовтня);
- г) з початку кожного місяця.

Практичні завдання:

Завдання 1

Приватне підприємство надає послуги автосервісу. Обсяг виконаних робіт за рік – 410 000 грн. *Чи повинно підприємство зареєструватися як платник ПДВ?*

Завдання 2

Товариство з обмеженою відповідальністю здійснює торгівлю за готівкові кошти. Обсяг виручки від реалізації – 90 тис. грн. *Чи повинно підприємство зареєструватися як платник ПДВ?*

Завдання 3

Відповідно до чинного законодавства релігійна організація віднесена до неприбуткової установи. *Чи потрібно цій організації стати на облік в органах ДПС?*

Завдання 4

Громадянка І.І. Кваснюк змінила прізвище. *Чи необхідно їй видати новий ідентифікаційний код з ДРФО?*

Завдання 5

По особовому рахунку ТОВ «Альфа» за вересень 200X р. нараховано 1,5 тис. грн. податку на нерухоме майно відмінне від земельної ділянки. Фактично сплачено у встановлені строки 1 тис. грн. Крім того, платнику податку списано суму податкового боргу, що виник у зв'язку з форс-мажорними обставинами – 1,1 тис. грн.

Визначити сальдо розрахунків із бюджетом, якщо станом на 01.09.200X воно дорівнювало:

- а) +7 тис. грн.;
- б) –7 тис. грн.

Завдання 6

За особовим рахунком ТОВ «Рона» за серпень 200X р. нарахований ПДВ у сумі 6 300 грн. Фактично сплачено у встановлені строки ПДВ – 7 000 грн. Крім того, ТОВ «Рона» у звітному періоді відшкодовано з бюджету ПДВ у сумі 600 грн. та поновлено раніше списаний податковий борг по ПДВ у сумі 900 грн.

Визначити сальдо розрахунків із бюджетом, якщо станом на 01.08.200X воно дорівнювало:

- а) +300 грн.;*
- б) –1700 грн.;*
- в) 0 грн.*

Завдання 7

Після проведення документальної перевірки ТОВ «Еліта» донарахована сума податкового зобов'язання по податку на прибуток в сумі 3152 грн. та пеня за несвоєчасну сплату зобов'язання, відображеного у декларації по прибутку за I квартал 2012 р., в сумі 248 грн. Граничний термін сплати податкового боргу загальною сумою 3400 грн встановлено 21.07.12 р. ТОВ «Еліта» 20.10 частково сплатило податковий борг в сумі 2500 грн без виділення в платіжному документі суми податкового зобов'язання і пені.

Проведіть розподіл сум та донарахуйте суму пені на непогашене податкове зобов'язання (ставка НБУ 7%).

Завдання 8

За результатами документальної перевірки підприємству донарахована сума податкового зобов'язання в сумі 10000 грн та штрафна санкція в сумі 1670 грн. Податкове повідомлення підприємство отримало 2 лютого 2012 року з терміном сплати боргу до 12 лютого. 7 лютого платник податку сплатив 7000 грн. 5 березня сплачено 2500 грн та 20 березня 2170 грн.

Розрахуйте суму пені, якщо облікова ставка НБУ 7,5 % та суму до сплати.

Завдання 9

ТОВ «Денвер» 15.08.200X здійснює сплату платежу до бюджету в сумі 1 350 грн. При цьому підприємство має податковий борг, який виник у зв'язку з несплатою узгодженого податкового зобов'язання, останнім днем граничного строку сплати якого було 10.01.200X.

Сума податкового боргу платника податків без урахування наявної в нього пені складає 1 350 грн. Суми несплаченої пені платник податків станом на 10.01.200X не має.

Здійснити розподіл сплаченої суми та визначити суму податкового боргу платника податків після нарахування пені на фактично погашену суму податкового боргу. Скласти повідомлення про суми розподілу сплачених коштів.

Завдання 10

Підприємство, що здійснює діяльність із забезпечення паркування транспортних засобів, використовує земельну ділянку площею 140 м². Ставка збору встановлена місцевою радою у розмірі 0,06%. В I кварталі 201_ р. відпрацьовано 90 днів.

Яка сума збору буде нарахована за звітний квартал.

Завдання 11

ТОВ «Мрія» придбаває торговий патент з 20 лютого 201_ р. Ставка збору 0,4 мінімальної заробітної плати.

Яку суму збору для отримання торгового патенту необхідно сплатити.

Література:

1. Адміністрування податків та обов'язкових платежів: навч. посібник / А. С. Крутова, І. С. Андрющенко ; Харк. держ. ун-т харч. та торгівлі. – Харків: Видавець Іванченко І. С., 2013 – 139 с.
2. Бечко П.К., Лиса Н.В. Податковий менеджмент. – К.- Знання, 2009; 532 с.
3. Букина Г.Н. Налоговая нагрузка и налоговые условия ведения предпринимательской деятельности // Проблемы развития инновационного предпринимательства на промышленных предприятиях : сб. науч. тр. / под ред. В.В. Титова, В.Д. Марковой ; ИЭОПП СО РАН. – Новосибирск : Изд-во ИЭОПП СО РАН, 2014. – С. 153-162. [Электронный ресурс] – Режим доступа <http://lib.ieie.nsc.ru/docs/2014/ProblemyRazvitiInnovPredprin2014/11Bukina.pdf>
4. Буряк Л. Д. Фінансовий менеджмент у малому бізнесі: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. – К.: КНЕУ, 2002. – 84 с.
5. Єлісєєв А. В., Підлужний М. П. Податкове планування. Мінімізація оподаткування законними способами. – Л.: Ліга-Прес, 2003. – 274 с.
6. Іванов Ю.Б., Крисоватий А.І Податковий менеджмент: Навчальний посібник / Кив – Знання. – 2008. 525с.
8. Іванов Ю. Функції податків та податкове регулювання / Ю. Іванов // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – №19. – С. 36-48.
9. Катрук Н. О. Обґрунтування сутності державного податкового менеджменту в контексті становлення наукової думки / Н. О. Катрук // Наука й економіка. – 2010. – №2 (18). – С. 47-55.
10. Кізіма А. Я. Податковий менеджмент: Навчально-методичний посібник. – Тернопіль: Астон, 2002. – 166 с.
11. Маглаперідзе А. С., Храпкіна В. В. Податковий менеджмент. – К., 2008, 485 с.
12. Податковий кодекс України №2755-VI від 2 грудня 2010 р. (зі змінами і доповненнями); – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1841-14&p=1309812614354490>
13. Податковий менеджмент : навч. посібник / А. С. Крутова, І. С. Андрющенко ; Харк. держ. ун-т харч. та торгівлі. – Харків: Видавець Іванченко І. С., 2013 – 238 с.

Ресурси інформаційної мережі Internet

1. Офіційний сайт сторінки Президента України [сайт [http:// www.president.gov.ua](http://www.president.gov.ua)]
2. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України [сайт <http://www.kmu.gov.ua>].
3. Офіційний сайт Державної податкової адміністрації України [сайт <http://www.sta.gov.ua>].
4. Офіційний сайт Державної митної служби України [сайт <http:// www.customs.gov.ua>].
5. Офіційний сайт Міністерства економіки України [сайт <http:// www.me.gov.ua>].
6. Офіційний сайт Базу українського законодавства в Інтернет [сайт <http://www.lawukraine.com>].
7. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [сайт <http://www.ukrstat.gov.ua>].

